

BÓLYA ANNA MÁRIA: BONE VELICKOVSZKI: MACEDÓN EROTIKUS NÉPDALOK

Bone Velickovszki: Macedón erotikus népdalok Maszka, Skopje 2012. 197 p., 5-34: Tudományos áttekintés. Forrásjegyzék. 35-147: 309 énekszöveg. 149-150: Utószó. Eredeti: **Bone Veličkovski: Makedonski erotski narodni pesni.** Maska, Skopje 2012. 197 str.

A macedón hagyományban elterjedt az erotikus népdalok vagy pontosabb meghatározással, a nyíltan szexuális tartalmú dalok éneklése. Napjainkban legközismertebb *Kavadarci* városban a *koleda* ünnep idején a szabadban összegyűlő férficsoport, amelynek tagjai kolbászsütögetés mellett licitálnak egymásra a „zsiros énekek” (*mrsni pesni*) éneklésével.

Bone Velickovszki a könyv terjedelméhez képest részletes elemzést ad a macedón erotikus népdalok, a „zsiros énekek” vagy „csúnya énekek” (*gnasni pesni*) tematikájáról, adalékokat, továbbgondolandó, további kutatásra érdemes pontokat a télközépi maszkos játékok, egykori termékenységi rítusok utódainak kutatásához. Ezek nyomai bőven fellelhetők a 20. és 21. század Európájában (magyar betlehemezés, sokác busó, szlovák *koleda*, görög *Kalogherosz* játék, angol *mummers' play*, bolgár *kukeri* stb.).

Velickovszki szerint az egykori, obszcén tematikát felvonultató ünnepek sok nép körében ismertek voltak, de különösen a Mediterráneumban és a Közel-Keleten, hatásuk innen terjedt el a Balkán félsziget irányába.

Az ünnepek erotikus tartalma macedón terepen főként a télközépi játékok (*koleda*, *vaszilica*, *szurova*, *dzsamala-dzsoloma*) általános orgiasztikus hangulatában, a játékok nemi aktust utánzó jeleneteiben, minduntalan feltűnő fallikus szimbólumaiban és a zsiros énekekben mutatkozik meg.

Velickovszki kutatásai szerint a zsiros énekek éneklése a karácsony előtti *koleda* szokáskörben, a megkereszteletlen napok alatt, főként Régi Újévkor vagyis Vaszilicán; elvéve pedig az *ora-kopa* (szántás-kapálás) játékkor, a nagybőjtöt megelőző *procska* ünnepén, a húsvét és Szent György-nap ünnepén tűnik fel a hagyományban. Az évkör ünnepei mellett elmaradhatatlanok a lakodalomban, de a méhész-énekek (*pcselarszki peszni*) között is találkozni velük.

Velickovszki a macedón erotikus folklórral eddig foglalkozó, nem túl bő irodalom ismertetését adja. Jordan Hadzi Konsztantinov-Dzsin 1852-es említését jelöli meg elsőnek. Kiril Penusliszkinnek, a macedón erotikus népmesékről, Blazse Risztovszkinak a *koleda* tűz melletti zsiros énekekről megjelent átfogó cikke mellett a továbbiak: gyűjtemények, macedón erotikus népdalokat is tartalmazó, egyes régiók szokáskörével foglalkozó monográfiák és egy erotikus folklórral foglalkozó jugoszláv kiadvány. Számuk nem éri el az egy tucatot.

A macedón erotikus dalok gyűjteménye 1998-ban jelent meg először, Velickovszki válogatásában, 163 tematikusan elrendezett énekkel, rövid előszóval és kommentárral, „»Péntekenként ordát eszem« macedón erotikus népdalok” címmel. Ennek alaposan kibővített változata a jelen kiadvány, melyet a felsorolt gyűjtemények, archívumi anyagok és saját gyűjtései alapján állított össze.

A bevezető szövegben elemzi a dalok tematikáját. Ebben első helyen szerepel maga a koitusz említése több formában, nagyon gyakran autoriter személyhez kapcsolva, mint papa (öregapa) mama (öregasszony), nagybácsi, kalugyer. Mint a dalok szüzséi általában, ez is a télközépi maszkosok dramatikus játékaival áll rokonságban, csakúgy, mint a fallikus szimbólum, mely itt a dalszövegek esetében legtöbbször a férfi nemi szerv nagyságát vagy erekcióját hangsúlyozza. A férfi nemi szerv említése mellett majdnem ugyanolyan gyakori a női genitáliáké, sok esetben a legkülönbözőbb nevekkal. A maszkos játékokhoz hasonlóan feltűnik a bot, mint fallikus szimbólum, például ebben a lakodalmi énekben:

Dunda, dunda debela
Se mažela v nedela
Došle svatovi

So kiteni stapovi!

Dunda, dunda nagydarab
Férjezmene vasárnap
Megjöttek a sógorok
A kezükben díszes bot!

A nemi szerv antropomorfizálása más énekekben is igen gyakori. Gyakran feltűnik az autoerotizmus is, amelynek célja a nagy szexuális étvágy hangsúlyozása, a termékenység biztosításának céljából. Sok ének témája a terhesség vagy az egyik pillanatról a másikra felnövő gyermek. Emellett gyakran tűnik elő a természet, mint keret a mondanivalóhoz. Egyes énekekben megjelenik a *vagina dentata*, vagyis a fogas vagina témája visszafordítva, *vagina adentata*-ként.

Jellegzetesek a köznapi szóhasználatú, de obszcén utalásokkal rendelkező énekek, mint az alábbi.

Dedo ima ku...
Dedo ima ku...
Dedo ima kutija za cigari,
Baba ima pi...
Baba ima pi...
Baba ima pisana košula!

Papónak van fa...
Papónak van fa...
Papónak van fadoboza
Mamónak van pi...
Mamónak van pi...
Mamónak van piros díszes inge!

Szó esik az ünnepben való részvétel alóli kibúvás retorziójáról, büntetésről, kiközösítésről, de ugyanúgy csúnya megszólás áldozata lesz az, aki a házról házra járó *koledároknak* nem ad ajándékot, vagyis kivonja magát az ünnep szabályai alól.

Szinte minden énekre jellemző valamilyen meghívó formula (*Koledge, babo, le; Surva, babo, surva* vagy *Dudul, dudul, dudulče* stb.). A napjainkban karácsonykor Macedónia egész területén énekelt koleda ének is ilyen szavakkal indul (*Koledge lede, padnalo grede...*). Az énekekben feltűnő tulajdonnevek esetében elmondható, hogy azoknak nem tartalmi, hanem formai jelentősége van, megjelenésük a rímhez és a ritmushoz kapcsolódik.

A dalokra jellemző a rituális erotikus karakter. Rendkívül fontos, hogy az említett ünnepek kontextusán kívül az ilyen obszcén beszéd tiltott és a legnagyobb erkölcsi lebecsülést váltja ki. Az énekek nyíltan és direkt módon fejezik ki magukat, ez a naturalista kifejezésmód az ünnep atmoszférájában normalitásnak számít és helyénvaló.

A dalok összes leírt tulajdonsága rituális tevékenységekre utal, melyek a termékenység, megtermékenyülés ismeretlen, ezért félelmetes erőit kívánták befolyásolni.

A énekek abc-sorrendben vannak szedve, amely keresésüket megkönnyíti. Dallamokat a szerző nem közöl. A könyvből megtudjuk, hogy az erotikus népdalok, más énekektől kölcsönzik dallamaikat, sőt a dallamok sokszor felcserélődnek, mivel improvizatív jellegűek. A diszkréció kedvéért Velickovszki az adatközlők

nevét a forrásjegyzékben nem közli, csupán a gyűjtők és a gyűjtemények nevét, valamint az archívumi anyagok megjelöléseit. A rövid összefoglaló utószót Katerina Petrovszka-Kuzmanova, a macedón maszkos szokások kutatója írta.

A gyűjtemény legérdekesebb tétele egy kezdeti tropizált sort követően egy teljes mágikus mondókát rejtő szöveg, amely egy extatikus rítust idéz. A lakodalmi énekben a „zlatno ime” vagyis „arany név” Velickovszki szerint a fény, vagyis a nap szimbólumát rejt.

A mágikus mondóka ritmikáját a *le* szótagocska állítja meg minduntalan.

Pic, picano

Zlatno ime le, zlatno ime!

Za tebe se tupan kine le,

Tupan kine,

Za tebe mi zurli treštev le,

Zurli treštev,

Za tebe se oro igra le,

Oro igra...!

Pic, picuskám

Arany név *le*, arany név!

Teéretted szakad a dob *le*,

Szakad a dob,

Teéretted zurlák bögtek *le*,

Zurlák bögtek,

Teéretted oro forog *le*,

oro forog...!

A könyv nem csupán a populáris irodalom olvasójának, hanem a kutató számára is igen érdekes tematikát kínál: régi termékenységi rituálék, dionüszoszi ünnepek gazdagságába ad bepillantást.